

Nargiza SALIYEVA,

Jizzax shahridagi Sambxram universiteti ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori, PhD

Siyosiy fanlar doktori F.Jurakulov taqrizi asosida

JAMIYAT IDEOSFERASI TUSHUNCHASINING IJTIMOY –FALSAFIY TAHLILI

Annotatsiya

Ushbu maqolada jamiyat ideosferasi tushunchasi ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Ideosferaning jamiyat taraqqiyotiga ta'siri, uning g'oyaviy va ma'naviy jarayonlar bilan bog'liqligi tadqiq etiladi. Maqolada shuningdek, ideosferani shakllantiruvchi asosiy omillar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Ijtimoiy rivojlanish, ideosfera, mafkuraviy kategoriya, ekologik dunyoqarash, umumijtimoiy ideosfera.

СОЦИО-ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ КОНЦЕПЦИИ ИДЕОСФЕРЫ СООБЩЕСТВА

Аннотация

В данной статье анализируется понятие идеосферы общества с социально-философской точки зрения. Исследуется влияние идеосферы на развитие общества, а также её связь с идейными и духовными процессами. Кроме того, рассматриваются основные факторы, формирующие идеосферу.

Ключевые слова: Общественное развитие, идеосфера, идеологическая категория, экологическое мировоззрение, универсальная идеосфера.

SOCIO-PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF THE CONCEPT OF COMMUNITY IDEOSPHERE

Annotation

This article analyzes the concept of the ideosphere of society from a socio-philosophical perspective. It examines the influence of the ideosphere on societal development and its connection to ideological and spiritual processes. The article also explores the main factors shaping the ideosphere.

Key words: Social development, ideosphere, ideological category, ecological outlook, universal ideosphere.

Kirish. Jamiyatning ma'naviy-ideologik yo'nalishi uning ijtimoiy rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. Jamiyat ideosferasi uning ma'naviy va axloqiy rivojlanishi, ijtimoiy aloqalarni yaxshilash va taraqqiyotga erishishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bu jarayonning samaradorligi tarixiy, madaniy, siyosiy va diniy omillarning bir-biriga uyg'unlashuviga bog'liq. Shuning uchun ham jamiyatdagi har bir individ va jamoatchilik ideosferaning barqaror rivojlanishiga hissa qo'shishi muhim ahamiyat kasb etadi. Jamiyat ideosferasi haqida gap ketganda, avvalam bor ideosfera tushunchasi haqida ma'lumot berish maqsadga muvofiqdir.

Ideosfera insonning dunyoqarashi, qarashlari, qadriyatlari va mafkuraviy tushunchalari majmuasi bo'lib, jamiyat taraqqiyotini belgilaydigan asosiy sohalaridan biridir. Shu sababli, ideosferani o'rganishda uning asosiy xususiyatlarini aniqlash muhimdir:

Tarixiylik va dinamiklik – Ideosfera ma'lum bir jamiyatning madaniy va ma'naviy rivojlanish bosqichiga bog'liq holda o'zgaradi. Har bir davr va hudud uchun ideosferaning o'ziga xos xususiyatlari mavjud.

Ijtimoiy ta'sirchanlik – Jamiyatdagi siyosiy va mafkuraviy jarayonlar ideosferaga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Masalan, davlat siyosati, ta'lim tizimi va ommaviy axborot vositalari ideosfera shakllanishida muhim o'rin tutadi.

Ilmiy va nazariy asoslar – Ideosfera turli ilm sohaları (falsafa, sotsiologiya, psixologiya va siyosatshunoslik) orqali tadqiq etilishi mumkin.

Milliy va umuminsoniy xususiyatlar – Milliy g'oyalar va madaniyat asosida shakllangan ideosfera, globallashuv jarayonlari ta'sirida o'zgarishi mumkin.

Ayniqsa, globallashib borayotgan dunyoda millatlar va milliy taraqqiyot tamoyillari nuqtai nazaridan ushbu tushunchaning o'ziga xos xususiyatlarini ilmiy o'rganishning dolzarbligi yanada ortib bormoqda. Global madaniyat va axborot texnologiyalari orqali shakllanayotgan yangi ideosfera jamiyatning ma'naviy jihatdan qanday rivojlanishini belgilab bermoqda. Shu munosabat bilan, jamiyat ideosferasini barqaror va samarali shakllantirishda quyidagi jihatlarga e'tibor qaratish zarur:

Milliy va ma'naviy qadriyatlarni mustahkamlash;
Axborot xurujlariga qarshi mafkuraviy immunitetni kuchaytirish;

Ta'lim va ilm-fan orqali jamiyatning g'oyaviy salohiyatini oshirish.

Ideosfera inson va jamiyat hayotida keng qamrovli rol o'ynaydi. Uning ta'sir doirasi quyidagi yo'nalishlarda namoyon bo'ladi:

Ijtimoiy barqarorlik – Ideosfera jamiyatdagi ma'naviy birdamlikni ta'minlaydi, insoniylik tamoyillarini mustahkamlaydi.

Siyosiy jarayonlarga ta'sir – Jamiyatdagi mafkuraviy muhit siyosiy qarorlar qabul qilinishiga ta'sir ko'rsatadi.

Madaniy rivojlanish – Milliy an'analar va qadriyatlar ideosfera orqali uzluksiz rivojlanib boradi.

Shu boisdan ham hozirgi davrda "ideosfera" tushunchasini shu sohaga doir kategoriyalar, atama va turlicha talqinlarning mazmun-mohiyatini o'rganish bilan birga, uning obyektiv va subyektiv asoslari, milliy va umumbashariy xususiyatlarini har tomonlama va chuqur tadqiq etish muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Ayniqsa, globallashib borayotgan dunyoda millatlar va milliy taraqqiyot tamoyillari nuqtai nazaridan ushbu tushunchaning o'ziga xos xususiyatlarini ilmiy o'rganishning dolzarbligi yanada ortib bormoqda[1].

Shu nuqtai nazardan, mamlakatimiz Prezidenti ta'kidlaganlaridek: "Murakkab geosiyosiy va mafkuraviy jarayonlarning salbiy ta'siri ortib, odamlarning ongi va qalbi uchun kurash kuchayib borayotgan bugungi kunda yurtimiz sarhadlari va mamlakatimiz hayotining barcha sohalarini himoyalash ishlari zamon talablari, islohot va yangilanishlar sur'atidan ortda qolmoqda va bu tashvishli hol, albatta. Ushbu masalalarni o'rganish borasidagi ilmiy tadqiqotlar esa, tor doirada amalga oshirilmoqda"[2].

Ideosfera tushunchasi ijtimoiy va mafkuraviy kategoriya sifatida inson va jamiyat haqidagi ilmiy izlanishlarda muhim ahamiyatga ega. Jamiyat g'oyaviy tizimini o'rganish, uning tuzilmalari, funksiyalari va xususiyatlari, unda ishtirok etadigan

sube'ktlarning roli, bajaradigan amaliy ishlari va hatti-harakatlarini tadqiq etish ideosfera kategoriyasini mohiyatini ochib beradi.

Ideosfera tushunchasi dastlab fransuz faylasufi Pyer Teyyar de Sharden tomonidan ilgari surilgan. Uning fikricha, ideosfera jamiyatning ma'naviy fazosini tashkil etuvchi g'oyalar va mafkuraviy tushunchalar yig'indisini anglatadi. Ideosfera shaxs va jamoatchilik o'rtasidagi aloqalarni mustahkamlashda asosiy vosita hisoblanadi[3].

Insoniyat tarixida jamiyatlar rivojida ideosfera muhim rol o'ynagan. Mafkuraviy muhit jamiyat mavjudligi sharoitida gohida bunyodkor, gohida vayronkor xususiyatlarini namoyon etib kelgan. Mazkur xususiyatlarning o'rtasida falsafaning qarama-qarshiliklar birligi va kurashi qonuni asosida ziddiyatli vaziyatlar ham ko'pincha sodir bo'lgan. Mazkur ziddiyatlar taraqqiyot tamoyili sifatida ham rol o'ynagan. "Ideosferani xuddi tirik organizmdan tasavvur qilish mumkin, u dunyoga keladi, o'sadi, uchrashadi, ko'payadi, boshqa g'oyalar bilan to'qnashadi, shuningdek, oxir-oqibatda halok bo'ladi", deb ta'kidlaydi B.Veber[4].

Ideosfera insoniyat bir necha ming yilliklar davomida yaratgan barcha turdagi fikrlarning yig'indisidir. Ideosfera zamonaviy ilmiy qarashlar nuqtai nazaridan qaraganda olamda aql va tafakkurning alohida roli haqidagi tushunchalardan kelib chiqib, turli madaniy urf-odatlar, etnoslar va millatlar, diniy konfessiyalar va jinslardagi odamlar o'rtasidagi muloqot shakllarini rivojlantirish bilan bog'liq ijtimoiy hodisadir.

Internet manbalarida "Ideosfera – insoniyat hayotiy faoliyatida yig'ilgan san'at, din, dunyoqarashning mifologik formalardan tashkil topgan muhiti"[5], deb ko'rsatilgan.

Shu o'rinda, ideosfera va dunyoqarash tushunchalarining mohiyatini chuqurroq anglab olish uchun, avvalo ularning umuman dunyoqarash, xususan falsafiy dunyoqarash tizimidagi o'rini aniqlab olish zarur.

Ma'lumki, dunyoqarash – kishilarning olam, uning kelib chiqishi, tuzilishi, o'zgarishi, rivojlanishi, unda insonning o'zni haqidagi ilmiy, falsafiy, siyosiy, huquqiy, axloqiy, estetik, diniy va boshqa qarashlari va tasavvurlari majmuidan iborat. Uning nisbatan umumlashgan tarifi ko'ra, dunyoqarash – insoniyatni o'tmish merosi, hozirgi hayot va bunda sharoitlar, tizimlarning anglab olingan qadriyatidir. Dunyoqarash-kishilarning turmush tarzi, hayoti, ahloq-odobi, madaniyatini o'zida mujassamlantirgan tasavvur va bilimlar yig'indisidir[6].

Dunyoqarash alohida kishining, ijtimoiy guruhning, qatlamning, korporativ bilikning yoki insoniyat jamiyatning voqelikka munosabatini va faoliyat yo'nalishini ifodalaydi hamda belgilaydi. Shu jihatdan, muayyan shaxs va jamiyat ekologik

dunyoqarashi, umumiy dunyoqarashining o'ziga xos shakli, tarkibiy qismi va yo'nalishi hisoblanadi.

Ideosfera falsafiy va boshqa dunyoqarash shakllari bilan sintezlashgan, integratsiyalashgan tarzda namoyon bo'lsada, uning asosiy obyekt inson va jamiyat bo'lganligi bois, shakllanish va takomillashuv jarayoni subyektiv omil bo'lgan siyosiy ongning individual va ijtimoiy darajalari rivojlanishi uyg'unligiga bilan bog'liq.

"Ideosfera" tushunchasida muayyan davr va jamiyatga xos belgilar, jihatlar, xilma xil xususiyatlar bilan bog'liq jihatlar ham muhim o'rin egallaydi. Ular ushbu tushunchaning turli shakllari uchun umumiy mezon va tayanch omillar bo'lib hisoblanadi. Muayyan davrda yoki biror bir mamlakatda yashayotgan har qanday kishi umumijamoiy ideosferani anglashda va o'z faoliyatini uning umumiy mezonlariga uyg'unlashtirishda ushbu jihatlariga e'tibor qaratadi va ular bilan bog'liq talablarga rioya qilishi tabiiy hol hisoblanadi.

Jamiyat ideosferasining o'ziga xos xususiyatlari quyidagilarda namoyon bo'ladi: Birinchidan, o'zgaruvchanlik xususiyatida ideosfera tarixiy rivojlanish jarayonida muntazam o'zgarib boradi va bunga ijtimoiy-tarixiy davrlar hamda manbalar guvohlik beradi.

Ikkinchidan, ideosfera turli ijtimoiy qatlamlar va guruhlarining manfaatlari aks ettirishi bilan ham alohida ahamiyat kasb etadi.

Uchinchidan, zamonaviy jamiyatlarda ideosfera turli axborot kanallari orqali tarqaladi va yangilanib turishi hozirgi kunda hech kimga sir emas.

Yuqoridagilardan kelib chiqib aytish mumkinki, jamiyat ideosferasi jamiyatning umumiy axloqiy va ma'naviy yo'nalishini belgilaydi. U ta'lim, madaniyat, siyosat va iqtisodiy tizimlar kabi ko'plab sohalardan ta'sir olib, doimiy rivojlanib boradi. Har bir avlod o'z g'oyalari va qarashlari orqali ushbu tizimni yanada boyitadi. Shuningdek, ideosferaning turli elementlari jamiyat a'zolari o'rtasidagi muloqot va hamkorlikning mustahkam poydevorini tashkil etadi.

Xulosa. Jamiyat ideosferasi – bu jamiyatning ma'naviy, intellektual va ijtimoiy muhiti, u jamiyatning umumiy fikrlash, qadriyatlar, an'analar va ideallarini o'z ichiga oladi. Ideosfera jamiyatning ma'naviy asosi bo'lib, u insonlarning fikrlash tarzi, dunyoqarashi va ijtimoiy munosabatlarini shakllantiradi. Ideosfera jamiyatning rivojlanishida muhim rol o'ynaydi, chunki u insonlarning ijodiy faoliyati, ta'lim, madaniyat va ijtimoiy munosabatlariga ta'sir ko'rsatadi. Ideosferaning o'zgarishi jamiyatning umumiy rivojlanishini, innovatsiyalarni va ijtimoiy o'zgarishlarni ta'minlaydi.

ADABIYOTLAR

1. Отамуратов С. Глобализм в менталитете. - Тошкент: Янги аср авлоди, 2008.
2. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон стратегияси - Тошкент: "Ўзбекистон" нашриёти, 2021. -293 б.
3. Тейяр де Шарден П. Феномен человека. — М.: Наука, 1987
4. Вебер Б. Энциклопедия относительного и абсолютного знания: -Москва, Гелеос, 2007. —с. 7
5. Учение о ноосфере. <http://transhumanism-russia.ru/content/view/306/62>.
6. Фалсафа комусий луғат.Тошкент.: Шарқ, 2004. 115-б